

10. Липская Л.А. Философско-антропологический фундамент современного образования / Л.А. Липская // Педагогика. – 2006. – № 2. – С. 23-29.
11. Метаева В.А. Рефлексия как метакомпетентность / В.А.Метаева // Педагогика. – 2006. – № 3. – С. 57-62.
12. Парашенко Л.І. Вдосконалення організації педагогічної діяльності інноваційного навчального закладу за вимогами компетентнісного підходу // Педагогічні науки: Збірник наукових праць. – Херсон: Видавництво Херсонського державного університету, 2004. – Вип. 36. – С.115-118.
13. Сластенин В.А. Введение в педагогическую аксиологию / В.А.Сластенин, Г.И.Чижакова. – М.: Издательский центр «Академия». 2003. – 192 с.
14. Тараненко І. Розвиток життєвої компетентності та соціальної інтеграції // Кроки до компетентності та інтеграції в суспільство. – К.: Контекст, 2000. – С. 37-40.
15. Хуторской А.В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования // Народное образование. – 2003. – № 2. – С.58-64.

УДК 37.013

Є.В.Атаманенко

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ У ДИСТАНТНИХ СІМ'ЯХ

Стаття присвячена дослідженню існуючих в сучасній науці теоретичних підходів щодо особливостей виховного процесу у дистантних сім'ях. Проаналізовано психологічну та педагогічну літературу з проблем сімейного виховання в цілому. Процес виховання дітей в сім'ях морських працівників обумовлений порушенням ритму та змісту повноцінного функціонування сім'ї та зсувом батьківських функцій в бік материнського (жіночого) типу виховання.

The article is devoted to the research of theoretical approaches existing in a modern science to definition of features of educational process in distant families. The psychological and pedagogical literature on problems of family education as a whole was analyzed. The process of education of children in families of seamen is caused by infringement of a rhythm and the maintenance of high-grade functioning of a family and shift of fatherly functions towards parent (female) type of education.

Динамічні процеси, які відбуваються в сучасному світі, ставлять кожну людину в складні умови соціального життя, в тому числі у мікросоціумі сім'ї. Суспільні зміни в нашій державі потребують перегляду концептуальних підходів до виховання дітей в сім'ї, яка характеризується багатоаспектними моделями свого існування. У зв'язку з цим значно актуалізуються питання підготовки молоді до виховання дітей у сім'ї.

Метою статті є дослідження існуючих в сучасній науці теоретичних підходів щодо особливостей виховання дітей у дистантних сім'ях.

Підвищенню відповідальності сім'ї за виховання дитини в сучасних умовах сприяють тенденції розбудови громадянського суспільства, значною мірою суперечливі, але з чіткими ознаками звернення до джерел духовності та одвічних цінностей, в яких завжди зосереджувалося відчуття стабільності і захищеності; зміщення переваг виховання із суспільних закладів у сім'ю, родину; потреба суспільства в активних, ініціативних, творчих, працьовитих, високоморальних і відповідальних поколіннях молоді, яким належить майбутнє.

Проте слід зазначити, що маючи великий виховний потенціал, сучасна українська сім'я не реалізовує його сповна, і це залежить від багатьох чинників суспільного, передусім економічного життя, позначених як позитивними, так і негативними течіями. Ця особливість зумовлює необхідність детального аналізу тенденцій, можливостей та обмежень щодо

реалізації виховного потенціалу української родини та забезпечення розвитку особистості дитини в сучасних умовах.

Сім'я виступає і як середовище, що впливає на дитину, і як суб'єкт виховного процесу. Її сукупні виховні можливості зумовлені різними чинниками, в тому числі: готовністю батьків до виховання дитини, рівнем загальної та педагогічної культури, можливостями їх реалізації (зокрема матеріальні та побутові умови, структура і тип сім'ї, наявність вільного часу, форма його проведення, сімейна субкультура тощо), характером взаємостосунків і ступенем взаємоузгодженості батьків у питаннях виховання, їхніми індивідуальними особливостями – темпераментом, моральними якостями, комунікативними здібностями, станом здоров'я, віком, а отже й загальним та власним досвідом виховання дітей, ціннісними орієнтаціями та їх ієрархією [2: 137].

Особливої уваги потребують діти, які виховуються в дистантних сім'ях. Для української держави в сучасних умовах дистантні сім'ї, особливості виховання дітей в них є актуальною проблемою. Сьогодні сім'ї морських працівників утворюють свою культурну та демографічну нішу, складаючи суттєву частину населення портових міст, виховуючи тисячі дітей. Важливого значення набуває процес підготовки молоді, вибираючої професійний шлях, пов'язаний в майбутньому з дистантною сім'єю, до сімейного виховання дітей.

Державна концепція родинного виховання звертає увагу на те, що зараз як для української родини, так і для всієї освітньо-виховної системи найважливішим завданням є формування особистісних якостей громадянина України, які включають у себе національну самосвідомість, розвинену духовність, моральну, художньо-естетичну, правову, трудову, фізичну, екологічну культуру, розвиток індивідуальних здібностей і таланту [1]. Сім'я впливає на все життя людини, але найбільш значна її роль на самому початку життєвого шляху, коли закладаються моральні, психологічні, емоційні основи особистості. Вплив сімейного виховання на розвиток дитини висвітлюється в роботах Г.М. Андреевої, Б.Г. Ананьєва, І.Беха, Л.І. Божович, І.С. Кона, А.С. Макаренка, В.Н. Мяснищева, С.Л. Рубінштейна, В.О. Сухомлинського та інш. В працях А.І. Антонова, А.І. Артемьєва, Ю.М. Арутюняна, М.І. Барішевського, С.В. Дармодехина, И.Ф. Дементьєвої, В.Н. Дружиніна, Р.Х. Кашапова, С.В. Ковалева, А.Б. Орлова, Е.Н. Рибинського, М.Стельмахович, В.Я. Титаренко, В.С. Торохтія, А.Г. Харчева, С.Н. Щеглової стверджується виховно-середове розуміння сім'ї, де дитина розвивається як об'єкт та суб'єкт соціалізації.

Соціальний та виховний досвід сім'ї є важливою галуззю досліджень в соціальній педагогіці (В.Г. Бочарова, Ю.В. Василькова, А.В. Мудрик, Р.В. Овчарова, М.В. Шакурова та ін.). Результатом досліджень у соціальній педагогіці стало відокремлення самостійного напрямку наукових пошуків у галузі сімейної педагогіки (Ю.П. Азаров, Р.Т. Гордон, Х. Джинот, Р. Дрейкурс, Х. Жино, Е. Фром та ін.).

Значний вклад у сімейну педагогіку вносять роботи з психотерапії сім'ї (Ю.Е. Альошина, Г. Бейтсон, М. Боуэн, М.І. Буянов, А.Я. Варга, К. Вацлавик К. Витакер, Д. Джексон, Е.Г. Ейдемільлер, А.І. Захаров, Р. Кочунас, С. Мінухін, У. Матурана, Г. Навайтис, В. Сатир, А.С. Співаковська, В.В. Столін, В.В. Юстацкіс). Поряд з вивченням сім'ї як єдиної цілісної структури сьогодні існують численні дослідження окремо виховної ролі матері або батька. Говорять: мати вчить дитину жити в хаті, батько допомагає їй вийти в світ, іншими словами, мати відповідальна за емоційні прихильності, а батько – за емоційну незалежність. Якщо ж у родині відбуваються часті конфлікти або один з батьків відсутній (фізично або емоційно), дитина не отримує необхідного виховання (Д.Віткін.) Так, наприклад, дослідження Л.Л. Баз, Т.А. Баландіна, Г.В. Скобло свідчать про значний вплив батька вже на пренатальний розвиток дитини. Пізніше батько допомагає розвитку дитини через ігри [4: 84]. Вчені визначають відмінний вплив ігор матері і батька: мати доглядає за дитиною, надає їй почуття безпеки та тепла, а спілкування з батьком сприяє розвитку моторики дитини, засвоєнню навколишнього простору, власного тіла, що є важливою умовою подальшого інтелектуального розвитку (В. Фтенакис). Е.Хофман, О.Б.Чіркова доходять висновків про важливу роль тата в вихованні моральних якостей дитини, становленню почуття

відповідальності, самостійності. Вплив відносин з батьком на формування статеворольової ідентичності дитини вивчали Ш.Барт, А.І.Захаров, І.С.Кон, З.Фрейд. Так, особистість батька для сина є першим еталоном чоловіка (Т.В.Андрєєва). Зразки поведінки, що копіює дитина, формують способи поведінки хлопця, від батька він переймає мужні риси, вчиться чоловічої гідності (Л.Ф.Островська). Стосунки дівчини з батьком впливають на її подальші гетеросексуальні контакти, являючись прототипом цих взаємовідносин. Тепле та несуче задоволення спілкування дочки та батька допомагають відчутти дівчині свою жіночість, сприяють прийняттю себе як жінки та більш легкій гетеросексуальній адаптації.

Багатьма авторами (С.А. Белічева, Д.В. Винникот, В.Данілевіч, Р.В. Овчарова, А.М. Прихожан, І.С. Полонський, А.А. Реан, В.Д. Семенов та інш.) відзначається необхідність соціально-педагогічної та психологічної допомоги, а також дієвої участі суспільства в рішенні актуальних задач сімейного виховання. Ця необхідність викликана загальною кризою сім'ї та шлюбу як соціального інституту на фоні глобальних соціокультурних змін ХХІ століття, що ведуть за собою і зміни традиційних цінностей сім'ї (З. Бауман, І.В. Бестужев-Лада, С.І. Голод, Ю.Іздебська, В.Майковський, М.С.Мацковський, Л.Янишевський). Особливо гостро кризові прояви відображаються в житті нестабільних та проблемних сімей (молода сім'я, неповна сім'я, дистантна сім'я), збільшуючи ризик розвитку сімейних дисфункцій та порушень процесу виховання. Серед таких сімей особливе місце займають сім'ї, в яких спільне життя подружжя пов'язано з частими та тривалими розлуками. Ці сім'ї прийнято вважати дискантними [3: 51]. Значну їх частину утворюють сім'ї моряків та рибалок, чия професійна діяльність пов'язана з морем в умовах тривалого відриву від дому, сім'ї, в науковій літературі вони отримали термін «хронічно розлучених сімей» (Л. Янишевський). Але найбільш сталим у наукових дослідженнях стає термін «дистантні сім'ї», який окрім сімей морських працівників об'єднує і сім'ї заробітчан. Для цих сімей характерним є відсутність батька або матері тривалий час, що пов'язано з їх роботою за кордоном. У працях з соціології (Е.Гронсет, Б. Кочубей, Д. Лін, В.Севрі, П.Тілер) розглядаються сім'ї моряків і особливості виховання дітей в них. Автори відзначають такі характерні риси дистантних сімей як самотність та обмеження зовнішніх контактів, що пов'язано зі специфікою життя батька на кораблі, його відривом від проблем сімейного виховання. Як результат цього – зниження у чоловіка цінності внутрисімейних відносин та дезадаптації поведінки в сімейному житті, зокрема у вихованні дітей.

Аналіз робіт, присвячених сім'ям моряків та рибалок, виявляє протиріччя між необхідністю укріплення соціалізуючої виховної функції цих сімей та відсутністю спеціальних психологічних та педагогічних досліджень із зазначеної проблеми. Вивчаючи та спостерігаючи різні сім'ї – проблемні, аномальні, нетипові тощо, слід звернути активну увагу на складнощі та питання дистантних сімей. Кількість сімей цього типу в суспільстві доволі значна, промисловість завжди буде мати потребу в численних фахівцях морської справи, а у молоді завжди буде інтерес до складної і водночас романтичної професії моряка, що дає змогу виявити найкращим чином свої чоловічі риси. Проте в наявності відносна соціальна ізоляція від родини, відбувається порушення ритму та змісту повноцінного функціонування сім'ї, нестабільність виховної ситуації, недостатність внутрішніх педагогічних ресурсів, що викликано тривалими розлуками батьків. Отже, процес виховання дітей в сім'ях морських працівників обумовлений низкою таких особливостей, як нерівний «мерцаючий» режим функціонування сім'ї у зв'язку з постійними уходами та повертаннями чоловіка з рейсу, мала соціальна інтеграція членів сім'ї, зсув батьківських функцій в бік материнського (жіночого) типу виховання, неможливість для батька впливати на розвиток дитини своїм прикладом у повсякденному житті, невизначеність та нестабільність запропонованих сім'єю моделей поведінки та світосприйняття, незначна зайнятість дітей господарчими турботами родини, прагнення до міфологізації в сімейному вихованні, пов'язаної з ідеалізацією образу батька як ідентифікаційного орієнтиру в процесі соціалізації. Ці особливості виходять з структурно-рольової, функційно-нормативної та комунікативної незавершеності сім'ї, яка більшою частиною перебуває в стані очікування свого поновлення. Для забезпечення успішного

процесу виховання та соціалізації дітей в сім'ях моряків та рибалок необхідна тривала та комплексна діяльність середоутворюючого характеру, а саме: соціально-педагогічний супровід таких родин, спрямований на надання психолого-педагогічної допомоги, розширення взаємодії таких сімей з освітніми та соціальними структурами, а також розширення системи виховної роботи з курсантами морських коледжів для їх підготовки для дистантного батьківства. Свідома підготовка до батьківства, самовиховання батьків, їх духовне зростання – запорука успіху в вихованні дитини. Стаючи вихователем, дорослий має почати з себе.

Висновок. Процеси побудови демократичного суспільства, реформування всіх сфер життя актуалізують задачу підготовки молоді до створення сім'ї та виховання дітей, і зокрема уваги в психолого-педагогічних дослідженнях потребують сім'ї морських працівників. Включення до освітніх стандартів варіативної складової, гуманізація та гуманітаризація освіти в цілому можуть стати передумовою вирішення цієї проблеми. Розв'язанню цього питання можуть сприяти подальші дослідження з виявлення показників та рівнів готовності курсантів морських коледжів до успішного виховного впливу в умовах майбутніх дистантних сімей, вивчення педагогічних умов розвитку готовності курсантів морських коледжів до виховання дітей в умовах дистантних сімей.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Національна доктрина розвитку освіти України в ХХІ ст. // Освіта. – 2001. – 11-18 липня (№38-39). – С. 2 – 6.
2. Семья. Социально-психологические и этические проблемы: Справочник. В.И. Зацепин и др. – К., 1990. – 220с.
3. Торохтий В. С. Психология социальной работы с семьей. – М., 1996. – 170с.
4. Филиппова Г.Г. Материнство: сравнительно-психологический подход // Психологический журнал. – 1999. – № 5. – С. 82–87.

УДК 37.034:377

М.С. Бранецька

СТУДЕНТСЬКА ГРУПА ЯК СЕРЕДОВИЩЕ РОЗВИТКУ ЕТИЧНИХ ВЗАЄМОВІДНОСИН

Стаття присвячена визначенню особливостей студентської групи політехнічного коледжу як середовища, в якому формуються етичні взаємини. З цією метою було проаналізовано довідникову філософську, психологічну та педагогічну літературу та проведено тестування та опитування студентів коледжу.

The article is devoted to the determination of features of student group of polytechnic college as an environment where ethic mutual relations are formed. For this reason philosophical, psychological and pedagogical literature was analyzed; tests and interview were conducted with collegians.

На сучасному етапі суспільство поглинуло проблеми ринкових відносин, нестабільність економіки, політичні складнощі, які руйнують моральні устої. Це призводить до нетерпимості і жорстокості людей, руйнує внутрішній світ особистості. Саме тому вищі навчальні заклади, до яких відносяться і політехнічні коледжі, вирішуючи завдання виховання, повинні спиратися на розумне і моральне в людині, допомогти кожному вихованцю визначити ціннісні основи власної життєдіяльності, знайти почуття відповідальності за збереження моральних засад суспільства. Цьому допоможе етичне виховання, органічно вплетене у навчально-виховний процес. Недоліки та прорахунки етичного виховання зумовлені загостренням життєвих суперечностей. Частина молоді